

*О. Бекішева,
завідувачка відділу книгозберігання
Наукової бібліотеки
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»*

ПОЄДНАННЯ НЕПОЄДНУВАНОВОГО - ЕКЗОТИКИ ТА
УКРАЇНСЬКОСТІ - У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ
З КОЛЕКЦІЇ ВІРИ ВОВК

Початок колекції Віри Вовк у Науковій бібліотеці НаУКМА було покладено 27 листопада 1997 року під час урочистої передачі Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України книжок, подарованих нашою співвітчизницею українським бібліотекам. Це були перекладені португальською мовою твори Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, В. Стефаника, І. Драча, В. Симоненка та ін., українські народні казки й пісні - також у перекладі португальською та німецькою мовами, всього - 80 прим, видань.

Колекція весь час поповнюється власницею і вже зараз нараховує 617 прим., багато з них мають примітки В. Вовк. У 1998 році відбулась виставка-презентація колекції, на якій експонувалося 300 прим, друків.

За видовою ознакою видання колекції розподілилися так: книжки - 107 прим, (вітчизняні) і 372 прим, (іноземні), журнали - 30 прим., брошури - 108 прим. Всі друки мають екслібриси трьох зразків у двох кольорах: чорному та червоному. Щодо мовної характеристики подарованих видань, то більшість з них - українською мовою; решта португальською (130 прим.), німецькою (60 прим.), англійською (32 прим.), французькою (30 прим.), а також, у незначній кількості, польською, чеською, словенською та грецькою мовами. На сьогодні хронологічні межі зібрання - 1926-2001 роки.

Географія видань дуже цікава і різноманітна. Це і Європа (Україна, Польща, Франція, Німеччина, Велика Британія), і Північна Америка (США, Канада), та, звичайно ж, Південна Америка (Аргентина, Бразилія), де живе і працює сама дарувальниця. Її життя і діяльність пов'язані з більшістю з цих країн.

Народилася Віра Вовк (Селянська) 1926 року у м. Бориславі, на Львівщині, в діяльній і творчій родині. Про себе, свою сім'ю вона

тепло і досить детально розповідає у вступній статті до збірки «Проза» [1].

Дід по батькові, Григорій Вовк з Вовчиця, біля тодішнього Станіслава, перед висвяченням на греко-католицького священника змінив своє прізвище на Селянський. Він знав, що стане духовним пастирем у Карпатах, де люд забобонно пояснює імена. Також він був свого часу знаний як автор "Радикальних образків" і "Орлеанської дівчини", і Віра Вовк, мабуть, успадкувала від нього письменницький хист. В уяві письменниці Вовки були якимсь старим козацьким родом, що дав назву своєму хуторові, але, за свідомством одного історика, то було колись княже плем'я, що збідніло і перемішалося протягом століть з простолюдами. Та їй було це байдуже, бо вірила тільки в шляхетство духу.

Батько Віри, Остап Михайло, працював лікарем у Кутах. Шістнадцятирічним хлопцем утік із дому, став хорунжим, був поранений, пережив російський і польський полони. Після війни студював медицину в Познані і у празькому Карловому університеті. У Празі познайомився і одружився зі Стефанією-Марією Звонок. Мати Віри також походила із збіднілої шляхетської родини, тільки їй лишилися на рушниках вишитий родинний герб і дванадцятизуба корона. Вона вчителювала по різних селах та містечках Галичини, бо польський уряд не дозволив їй, українці, працювати біля сім'ї, в Кутах. Віра була єдиною дитиною у родині. Після студій батько повернувся до Галичини і був якийсь час приватним лікарем митрополита Андрія Шептицького. Родина Вовків жила в митрополичій палаті, і митрополит став хрещеним батьком Віри. У 1945 році батько загинув в результаті авіаційного нальоту на Дрезден, бо не міг перервати розпочатої операції і зійти до бункеру. Віра з матір'ю переїхали. Пізніше вони студювали у німецьких університетах: мати - археологію, Віра - германістику.

Надалі навчання у вищих школах Віри Вовк відбувалося вже у Ріо-де-Жанейро. А першою її посадою було вчительство в середній школі імені Серця Марії у передмісті Меєр, де вона викладала латину і спів.

Подальша діяльність Віри Вовк пов'язана з творчістю та наукою. З 1957 року вона завідує кафедрою порівняльного літературознавства університету в Ріо. Має науковий ступінь доктора філософії, є професором, лауреатом літературних премій ім. І. Франка в Чикаго

(1957, 1979, 1982) і Києві (1990), премії Благовість (2000); 2004 р. висувалася на Національну премію України ім. Т. Шевченка в галузі літератури.

Окреме місце у колекції Віри Вовк займають оригінальні твори самої письменниці: «Триптих до циліндрових картин Юрія Солов'я», «Святий гай», «Молебень до Богородиці», «Мандаля», «Карнавал», «Казка про вершника», «Іконостас України», «Зимове дійство», «Жіночі маски», «Вінок троїстий», «Весняне дійство», а також збірки «Проза», «Поезії» та «Театр», фольклорні твори - «Колядник» та «Юність».

Поетичний світ авторки географічно, історично, мистецьки багатий і розмаїтий. Він насичений, напоєний голосами, назвами, іменами, реаліями, пейзажами різних країн, різних історичних епох, у сплетінні реального з легендарним, міфологічним, «земного» з релігійним - чуттям, переживаннями, персонажами, моральними постулатами, символікою. Твориться єдиний загальнонародській історико-мистецький, міфологічно-релігійний контекст. Культивується екзотика культурно-історичного тла, архітектурного пейзажу, світу природи, передусім рослинного.

Богдан Рубчак слушно відзначив як константу поетичного світу письменниці «вміння сполучити чужинне оточення з українською душею» [2].

Лариса Онишкевич у своїй статті «Різні світи Віри Вовк» зазначила, що Віра Вовк до «рідного» ставиться як до «екзотики» і навпаки [3].

Екзотика - як щось питоме, характеристичне, знакове, ключове саме для цього довкілля, для цього контексту, вона творить певний образ, визначає настрій, колорит, «запах». Поет естетично відокремлює таку екзотику з кожного середовища, в якому обертається, яке відтворює і мистецькі кристалізує. Це вирішальна передумова погляду на життя як на мистецтво. Характерний пейзаж, картина художника або навіть якийсь її елемент, колоритна деталь побуту, архітектурний витвір, яскравий історичний елемент, колоритна деталь побуту - все для авторки дорогоцінне, все вабить як мистецький матеріал. Зупинити цей момент, це враження, цю деталь, поглянути на них збоку, сфокусувати увагу, взяти в мистецьку рамку... В такій атмосфері - мистецькій і настроєвій - цілком можливе образне перетворення бандури в еолову арфу.

Справді, у творах Віри Вовк «дме простір від Карпат до Анд», як зізнається вона в автопортреті із «Зорі провідної» [4]. Вона всюди вдома, бо глибоко в її душі, як талісман, відчуття рідної землі, якому ніколи не зраджує.

Творчість Віри Вовк космополітична в доброму розумінні цього слова, без злих ідеологічних обертонів, гірко знайомих нам з недавнього минулого, вселюдська, що культивує єдиний культурний простір. Та це аж ніяк не притлумлює постійного, гострого, подекуди щемкого відчуття рідного ґрунту, всього тягаря одвічних українських болів і сподівань.

Недаремно її збірка «Мандаля» проілюстрована витинанками. Як писала Л. Онишкевич: «Мала форма так гармонізує з дрібненькими різами й чертками витинанок. А замкненість кола витинанок немов втворює віршованому змістові прокоментованих ситуацій» [3]. Мандаля (від санскрит, круг, диск) - один із основних сакральних символів у буддистській міфології, ритуальний предмет, що втілює символ. Належить до геометричних знаків-символів складної структури (коло зі вписаним у нього квадратом, в який вписано внутрішнє коло із зображенням у центрі сакрального об'єкта або символу). Мандаля - як модель всесвіту, «карта космосу», як місце, де живе божество.

Віра Вовк загалом тяжіє до мініатюри з її делікатністю і водночас багатозначністю, сконденсованістю настрою, думки, чуття на малому просторі слова.

До культивованих письменницею форм належить також меандр. Це орнамент у вигляді зігнутих ліній, що перетинаються в різних напрямках під прямими кутами, і від цієї орнаментальної форми Віра Вовк відштовхується як від архетипу, від змістоформи. Адже вона також сягає в глибоку давнину, має символічне, а то й магичне ритуальне значення. Використовує символіку, виразові можливості меандру, щоб підкреслити, відтворити ключову ідею єдності різних проявів буття й духу, взаємозв'язку всього з усім, взаємного переходу різних сфер - стан постійної метаморфози.

У своїй напрочуд глибокій і змістовній рецелзії на збірку В. Вовк «Меандри» Богдан Рубчак [2], зокрема, підкреслює, що і у грецькій, і в українській культурах несподіваний хід меандру в мистецтві символізує долю. Зокрема вбачає символічну схему меандру в українському хороводі «Кривий танець», що відтворює химерне, але насправді суворо кероване людське життя. Розглядає меандр у широ-

кому розумінні як структуру лише ганебно неповтордану, а насправді - з чітким напрямом. Це визначає структуру й характер збірки.

Світ поезії Віри Вовк - це переважно світ жіночий: погляд на дійсність, життя серцем, характер емоційності, асоціативні сфери. Та й населений він здебільшого персонажами жіночими. Цей світ далекий від феміністичної жорстокості й наступальності. Натомість, ніде правди діти, - ідеалізація Жінки, традиційна, іноді підсвідома ідентифікація Жінки й України, глобалізація Жіночого Начала - як найповнішого й найбезпосереднішого втілення всієї гами людських якостей, у всій їхній висоті й земності, повноті й суперечності проявів людського.

Для В. Вовк - людини й поета, органічне постійне відчуття внутрішнього кровного зв'язку з Україною, відчування себе українкою - на кожному світовому терені, яким би прекрасним він не був і як комфортно вона не почувала б себе там. І водночас - острах перед небезпекою втратити себе, свою національну сутність у могутньому океані іноземщини.

Віра Вовк завжди вважала своїм покликанням долання тих провінційних зашкарублених стереотипів, національного самоїдства, культурної обмеженості, плекання вищих форм української культури, творення її на сучасному етапі, на рівні, так би мовити, світових стандартів. Відкривати свою Україну світові, а Україну залучати до світової культури - активно, конкретно, використовуючи кожен можливість. Реалізовувати ці ідеї на практиці. Розвивати, творити, єднати - працювати. Що вона й робила все своє життя і робить сьогодні.

Вона своєю присутністю намагалася і намагається вносити якісь позитивні зрушення в культурні зв'язки України зі світом, якимось чином інтегрувати культурні інтереси української діаспори і «материка». Встановила контакти зі Спілкою письменників, виступала у Спіши, товаристві культурних зв'язків із закордоном. Досить близько співпрацювала з Миколою Бажаном, з Іваном Драчем. Використовувала всі можливі офіційні канали співробітництва, водночас уникаючи офіціозу. А це було нелегко. Водночас у себе «вдома» пані Віра Також наражшилася на нерозуміння з боку екстремістськи налаштованих українських кіл.

Говорячи про поезію Віри Вовк, не можна оминати її перекладацьку діяльність - як глибоко усвідомлений обов'язок «плекати і презентувати вищі форми української культури» [5].

Волею долі кинута у широкій світ, завдяки освіті й природним здібностям почуваючи себе вільно в стихії кількох європейських мов та культур, вона вповні використовує цей свій дар і свої можливості. Її ім'ям позначено цілу бібліотеку перекладів (в основному поетичних). Для бразильського читача 1959 року - «Антологія української літератури» (від «Літопису» до неокласиків і Олени Теліги). В 1966 році - антологія сучасної української поезії «Соняшник», де подано в перекладах португальською вірші Е. Андієвської, І. Драча, Б. Бойчука, О. Булиги, В. Голобородька, І. Жиленко, І. Калинця, Л. Костенко, Патриції Каліни, В. Підпалого, В. Симоненка та ін.

А для українського читача - «Чотири драми» Ф. Г. Лорки (спільно з Вольфрамом Бургардтом і Григорієм Кочуром), «Гітанджалі» Рабіндраната Тагора, перекладені разом з Ігорем Костецьким з англійського перекладу, зробленого самим Тагором. Співпрацювала з багатьма іншими перекладачами - О. Олександровим, О. Зуєвським, Є. Поповичем.

У колекції зберігаються її переклади творів Ш. Бодлера, П. Клоделя, Р. Тагора та Ф. Г. Лорки. Перекладні твори В. Вовк також зберігаються у колекціях О. Зуєвського та В. Брюховецького, зокрема двотомне видання Стефана Георге, українською та іншими, передусім слов'янськими, мовами, яке було здійснено І. Костецьким, О. Зуєвським, В. Вовк та іншими членами Нью-Йорської групи. Г. Кочур у своїй незакінченій статті про Віру Вовк підкреслював «масштаби цієї велетенської праці».

Для нас колекція Віри Вовк цікава й тим, що її власниця - активний член Нью-Йорської групи. Разом з Богданом Бойчуком, Юрієм Тарнавським, Еммою Андієвською, Богданом Рунчаком, Женею Васильківською, Патрицеєю Килиною Віра Вовк стояла біля витоків в подальшому цілої генерації музик, художників, навіть науковців. У складі колекції є книжки, надруковані видавництвом Нью-Йорської групи у Чикаго, зокрема Володимира Демуса «На людських озерах», Марії Ревакович «Шепотіння: Поезії» тощо.*

Внаслідок «велетенської праці» Віри Вовк постав цілком своєрідний синтетичний жанр авторської книги: оригінальний текст у супроводі перекладів однією (португальською або німецькою) чи й двома (португальською та німецькою) мовами. Крім того, текст, як правило, супроводжується (саме так, власне, не ілюструється) репродукціями творів живопису (переважно художниці Зої Лісовської-Нижанківської) або авторськими витинанками, та ще й подекуди ху-

дожній макет книги також авторський. Книга Віри Вовк - цілісне мистецьке явище. Якоюсь мірою явище унікальне, що є і залишається яскравою сторінкою в історії української культури.

Її творче «я» реалізує себе в різних іпостасях. Поет, прозаїк, драматург. Перекладач, науковець-філолог, викладач. Автор витінок і оригінальних витворів мистецтва книги. Громадський діяч. І жодна з цих іпостасей не існує сама по собі, окремо, - тут не знайти, так би мовити, «чистоти жанру». Навпаки - це постійне плідне взаємопереливання різних художніх та інтелектуальних проявів і форм. Стан творчої мобільності і невпинних життєдайних метаморфоз - жанрових, стилістичних, мовних, мистецьких. Розвиток, взаємопроникнення, взаємозв'язок, розмаїття - і водночас єдність, цілісність. Неповторний феномен сучасної української (і не тільки української) культури, ім'я якого - Віра Вовк.

В. Вовк завжди тяжіла до синтезу поезії та живопису, може саме тому вона - співавтор передмови до книжки «Юрій Кульчицький: графіка, кераміка, малярство, коляж» (Париж, 1991) яка також є у колекції.

У збіранні В. Вовк представлено видання цікавих авторів-жінок - поеток, перекладачок та художниць [6]. Одна із них - її посестра Зоя Лісовська-Нижанківська - відома українська художниця. Разом вони провели дитячі та юнацькі роки. Потім доля розвела їх: Віра опинилася в Бразилії, а Зоя залишилася в Європі, одружилася з Олегом Нижанківським і поселилася в Женеві. Через 14 років розлуки вони знову зустрілися і відтоді разом мандрують світами. Творча співпраця об'єднує цих жінок з дитинства, коли вони вдвох видавали журнал «Казочка». З часом народилися «Жіночі маски», «Іконостас України», «Меандри» - твори В. Вовк, ілюстровані Зоєю Лісовською-Нижанківською.

Завдяки подарованому книжковому зібранню ми маємо нагоду познайомитися з творчістю поетки, бразилійки українського походження Олени Колодій, котру в якомусь сенсі можна вважати попередницею В. Вовк у перекладацькій діяльності. Саме вона, задовго до Віри Вовк, здійснила переклади поезій Тараса Шевченка португальською мовою. Тринадцять книжок Олени Колодій із дарчими написами є у колекції, серед них: «Vida breve» (1964), «Antologia po Thica» (1967), «Темро» (1970), «Reika» (1994) тощо [7].

Зібрання В. Вовк включає багато поетичних збірок як відомих поетів, так і початківців. Серед них є дійсно унікальні видання. Це збірки: «Достойно... есть: Антологія української марійської поезії»

(Рим, 1971) та «Mlada sovetska poezie» (Praha, 1965). Остання містить поетичні твори молодих і маловідомих тоді українських письменників Ліни Костенко, Івана Драча, Віталія Коротича, Миколи Вінграновського, перекладені чеською мовою.

Оскільки сама пані Віра - дуже діяльна натура і має активну громадську позицію та коло спілкування, то видання, що подарувала вона, можна зустріти в інших книжкових колекціях бібліотеки, а саме: президента НаУКМА В. Брюховецького, проректора Академії В. Панченка, колишнього її ректора С. Іванюка, українських літературознавців з Америки Петра Одарченка та Олега Зуєвського, відомого українського громадського діяча та поета Дмитра Павличка.

Але не тільки в нашій бібліотеці зберігаються дари Віри Вовк. Громадянка Бразилії - відома українська письменниця, перекладачка, літературознавець - передала до Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України особисті архів та книгозбірню, які нараховують 938 документів, 56 аркушів, 16 меморіальних предметів, 109 друкованих видань, фото, слайди. Краплини її неперевершеної колекції розкидані по всій Україні: крім нашої книгозбірні, це й Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України, Наукова бібліотека ім. І. Франка у Львові, Національна спілка письменників України, Національна парламентська бібліотека України, Державний музей літератури України.

Список використаної літератури

1. Біографічна мозаїка Віри Вовк // Вовк В. Проза. - К., 2001. - С. 27-57.
2. Хрестоматійний Богдан Бойчук живе з «Тією Самою» Алісою: Інтерв'ю взяв Г. Пилипенко // Книжник-ревію. - 2004. - 11 лк т.
3. Онишкевич Л. Від вертепу до крилатої скрипки: Драм, твори Віри Вовк // Вовк В. Театр. - К., 2002. - С. 5-19; Онишкевич Л. [Без назви] // Нотатки з мистецтва.-1968 - Ч. 8. – С. 17-24.
4. Вовк В. Зоря провідна // Вовк В. Поезії. - К., 2000. - С. 69.
5. Вовк В. Завдання української еміграції // Наше життя. - 1980. - № 7-8. - С. 4.
6. Українське жіноцтво у Бразилії. - Парана: Друкарня ОО Василіан, 1964.-С. 85.
7. Кейван І. Українські митці поза Батьківщиною. - Едмонтон; Монреаль, 1996-С. 191.